

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/6429,Prezentacja-wystawy-Zaglada-zydowskich-miasteczek-Piotrkow-Trybunalski-1430-kwie.html>
06.04.2026, 08:55

Prezentacja wystawy „Zagłada żydowskich miasteczek” - Piotrków Trybunalski, 14-30 kwietnia 2011

W dniach 14-30 kwietnia br. w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Piotrkowie Trybunalskim (ul. Jerozolimska 29) jest prezentowana wystawa Instytutu Pamięci Narodowej „Zagłada żydowskich miasteczek”.

Ekspozycja po raz pierwszy została otwarta 24 sierpnia 2009 r., w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi w ramach obchodów 65. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Ghetto. Jej autorami są pracownicy Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi (Milena Romanowska – projekt graficzny, Paweł Kowalski – komisarz wystawy, Artur Ossowski, Adam Sitarek, Michał Trębacz) oraz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi (Anna Kulazińska). Wykorzystano materiały archiwalne, zdjęcia i eksponaty ze zbiorów Archiwum IPN w Łodzi i w Warszawie, Archiwum Państwowego w Łodzi, Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, Fundacji Monumentum Iudaicum Lodzense, Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim, Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim, Muzeum byłego Obozu Zagłady w Chełmnie nad Nerem, Muzeum Historii Miasta Łodzi, Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola, Muzeum Miasta Zgierza, Muzeum Okręgowego w Koninie, Muzeum Sztuki w Łodzi, Muzeum Regionalnego w Radomsku, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi oraz Benny Katzenelsona.

„Nie masz już, nie masz w Polsce żydowskich miasteczek, [...] krew piaskiem przysypano, ślady uprzątnięto [...]” – pisał Antoni Słonimski w wierszu „Elegia miasteczek żydowskich”. Holokaust zmiotł z powierzchni polskiej ziemi 3,5 milionową żydowską diasporę, jedną z największych na świecie. Zagłada unicestwiła żydowskie społeczności zakorzenione na polskiej ziemi niekiedy od setek lat, zniweczyła dorobek wielu pokoleń mieszkańców szteti – żydowskich miasteczek.

W przedwojennym województwie łódzkim mniejszość żydowska stanowiła 25 proc. jego mieszkańców, a Łódź była drugim, po warszawskim, skupiskiem Żydów (233 tys. osób, tj. 32 proc. populacji). Żydzi odegrali znaczącą rolę w rozwoju gospodarczym i kulturalnym całego regionu, uczestniczyli w jego życiu politycznym. Kwitło życie religijne – Aleksandrów Łódzki do 1939 r. był jednym z najważniejszych ośrodków chasydyzmu w Polsce. Z ziemi łódzkiej wywodziło się wielu wybitnych artystów, literatów, działaczy politycznych i

społecznych.

Od pierwszych dni okupacji Żydzi byli obiektem niemieckich prześladowań: bito ich, poniżano i mordowano, dewastowano i rabowano żydowskie sklepy i mieszkania, palono synagogi. Od jesieni 1939 r. Niemcy zaczęli wprowadzać w Polsce antyżydowskie zarządzenia, których konsekwencją była najpierw izolacja, a potem fizyczna eksterminacja Żydów. To właśnie tu, na ziemi łódzkiej, najwcześniej powstały getta: w Piotrkowie Trybunalskim w październiku 1939 r. (pierwsze getto w okupowanej Polsce), w Łodzi w lutym 1940 r. (największe getto w regionie i drugie, co do wielkości, po warszawskim). Tu także – w Chełmnie nad Nerem – Niemcy stworzyli pierwszy obóz zagłady. W Chełmnie, Treblince i Auschwitz-Birkenau zagazowano większość żydowskich mieszkańców woj. łódzkiego.

Ostatnie większe skupisko Żydów na ziemi łódzkiej – Litzmannstadt Getto – Niemcy zlikwidowali w sierpniu 1944 r. Powojenna emigracja, dobrowolna i przymusowa, na którą udała się większość ocalałych z Zagłady, dopełniły spustoszenia. Dziś, poza Łodzią, nie ma zorganizowanej społeczności żydowskiej w regionie, a i ta, w porównaniu z okresem międzywojennym, jest niewielka liczebnie. Często jedynym śladem wielowiekowej obecności Żydów są, trawione przez czas, żydowskie cmentarze oraz tablice i pomniki upamiętniające ich zagładę.